

Η «ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ» ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ Μ. ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΥ

Υ Π Ο

ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ

Μητροπολίτου Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας

Συμφώνως πρὸς σχετικὴν ἀναγραφὴν τοῦ Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ ἢ πρώτη τύποις ἔκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου¹ ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1526 ἐν Βενετία². Δὲν εἶναι ὁμως γνωστὸν ἐὰν διεσώθη που ἀντίτυπον ἐκ τῆς ἐκδόσεως ταύτης. Ἐπίσης δὲν ἀποκλείεται καὶ ἄλλη τις ἔκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου, ἐν Βενετία, κατὰ τὸ ἔτος 1544. Μνεῖα τοιαύτης ἐκδόσεως γίνεται ὑπὸ τοῦ Γκόαρ³.

Ἡ πρώτη τύποις ἔκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου⁴, ἧς διεσώθη ἀντίτυπον, εἶναι ἡ ἔκδοσις, ἡ γενομένη κατὰ τὸ ἔτος 1545, ἐν Βενετία, ὑπὸ

1. Βιβλιογραφία: Μανουὴλ Γεδεών, «Πατριαρχικὴ μέριμνα περὶ ἐκδόσεως βιβλίων λειτουργικῶν», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 29 (1909) 404-405, 413-414· 30-31 (1910) 13-14, 39-40, 42-44. Alphonse Raes, «Les livres liturgiques grecs publiés à Venise», ἐν *Studi e Testi* 223, Ρώμη 1964 (Mélanges Eugène Tisserant, τόμος 3ος), σελ. 209-222. Νικολάου Τωμαδάκη, «Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἔκδοσις ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων (κυρίως λειτουργικῶν) γενομένη ἐπιμελεῖα ἐλλήνων ὀρθοδόξων κληρικῶν κατὰ τοὺς ιε' - ις' αἰῶνας», ἐν *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 37 (1969-1970) 3-33.

2. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, τόμος 1ος, Ἀθῆναι 1854, σελ. 3 (ἀριθμ. 7). Πρβλ. Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique* (15ος καὶ 16ος αἰῶν), τόμος 1ος, Paris 1885, σελ. 195 (ἀριθμ. 77).

3. Γκόαρ, *Εὐχολόγιον*, Βενετία 1730², ἐν τῷ «προοιμίῳ». Ἡ εἶδος ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑπὸ Ἰωάννου Βελούδου (εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μ. Εὐχολογίου κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἐν Βενετία «ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου») καὶ ὑπὸ Μ. Γεδεών («Πατριαρχικὴ μέριμνα περὶ ἐκδόσεως βιβλίων λειτουργικῶν», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 30-31 (1910) 13).

4. Ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ ἔκδοσις ἐπιγράφεται «*Εὐχολόγιον*», οὐχὶ δὲ Μέγα Εὐχολόγιον. Ὁ τίτλος τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου ἐπικρατεῖ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις, προφανῶς ἐν συγκρίσει ἢ ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸ λεγόμενον Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἀγασματάριον.

Νικολάου Σοφιανού⁵ «καὶ τῶν ἐταίρων Μάρκου Σαμαριάρου⁶ καὶ Νικολάου Ἐπάρχου»⁷. Ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τῆς ἐκδόσεως σημειοῦται σχετικῶς: «Ἐνετίησιν, ἐν οἰκίᾳ Νικολάου Σοφιανού καὶ τῶν ἐταίρων Μάρκου Σαμαριάρου καὶ Νικολάου⁸ Ἐπάρχου, ἔτει 1545, μηνὶ Δεκεμβρίῳ ιβ'»¹⁰. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Κρατικῇ Βιβλιοθήκῃ (Staatsbibliothek) τοῦ Μονάχου.

Ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ τοῦ Μ. Εὐχολογίου, εἰς τὰ φύλλα μ (Ι) β - μ (ΙΙΙ) α¹¹, περιλαμβάνεται «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου»¹², ἣτις ἀπαρτίζεται: α) ἐκ τῆς διατάξεως καθαγιασμοῦ τοῦ ἁγίου Μύρου κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην («Τῇ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ἀντὶ τοῦ Χερουβικοῦ λέγομεν ...»), β) ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συστατικῶν ἐξ ὧν παρασκευάζεται τὸ ἅγιον Μύρον («Ἡ δὲ ὕλη τοῦ Μύρου ἔχει οὕτως ...»), καὶ γ) ἐκ τινος σημειώματος περὶ τοῦ «πιστικοῦ» ἢ «μυστικοῦ» μύρου καὶ περὶ τοῦ ἀλαβάστρου («Τὸ δὲ πιστικὸν μύρον, ὅπερ ὁ Μωϋσῆς πρώτος ...»).

Ἡ «ἀκολουθία» αὕτη, ἣτις περιελήφθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μ.

5. Νικόλαος Σοφιανός, ἐκ Κερκύρας. Βιβλιογραφία: Κωνσταντίνου Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθῆναι 1868, σελ. 141-143. Alberto Tinto, «Nuovo contributo alla storia della tipografia greca a Roma nel secolo XVI: Nicolò Sofiano», ἐν *Gutenberg Jahrbuch* 1965, σελ. 171-175. Αἰ. Κουμαριανοῦ - Λ. Δρούλια - Ε. Layton, *Τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον 1476-1830*, Ἀθῆναι 1986, σελ. 285-286.

6. Μάρκος Σαμαριάρης, ἐκ Ζακύνθου. Πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, *Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, τόμος 5ος, Παρίσιοι 1884, σελ. 94. Ἰωάννου Βελούδου, *Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ*, Βενετία 1893², σελ. 184.

7. Νικόλαος Ἐπαρχος, ἱατρός, ἐκ Κερκύρας. Πρβλ. Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique* (15ος καὶ 16ος αἰών), τόμος 1ος, Paris 1885, σελ. CCXXV. Ἑλλῆς Γιωτοπούλου - Σισιλιάνου, *Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος*, Ἀθῆναι 1978, σελ. 74, 79-80.

8. «Ἐν οἰκίᾳ Νικολάου Σοφιανού», ἔνθα, συμφώνως πρὸς τὴν τότε συνήθειαν, ἦτο ἐγκατεστημένον καὶ τὸ τυπογραφεῖον (Αἰ. Κουμαριανοῦ - Λ. Δρούλια - Ε. Layton, *Τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον 1476-1830*, Ἀθῆναι 1986, σελ. 90).

9. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών («Πατριαρχικὴ μέριμνα περὶ ἐκδόσεως βιβλίων λειτουργικῶν», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 29 (1909) 404) καὶ ὁ Νικόλαος Τωμαδάκης («Ἡ ἐν Ἱταλίᾳ ἐκδοσις ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων», ἐν *ΕΕΒΣ* 37 (1969-1970) 15) ἀντὶ Νικόλαος Ἐπαρχος ἀναφέρουν, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς, Ἀντώνιος Ἐπαρχος.

10. Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique* (15ος καὶ 16ος αἰών), τόμος 1ος, Paris 1885, σελ. 272 (ἀριθμ. 116).

11. Ἡ ἀρίθμησις γίνεται κατὰ τυπογραφικὰ φύλλα (α, β, γ, δ, ε, ...), ἅτινα, πλὴν δύο, «εἰσὶ τετράδια». Ἐκαστον «τετράδιον» ἀπαρτίζεται ἐκ τεσσάρων φύλλων (φύλλα I, II, III, IIII), ἦτοι ὀκτῶ σελίδων.

12. Εἰς τὰς νεωτέρας ἐκδόσεις ἐπικρατεῖ ὁ τίτλος «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου».

Εὐχολογίου κατὰ τὸ ἔτος 1545, περιλαμβάνεται καὶ εἰς τὰς μεταγενεστεράς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου, αἵτινες μέχρι τῆς σήμερον πλησιάζουν ἢ καὶ ὑπερβαίνουν τὰς ἑκατόν¹³. Ἐκ σχετικῆς ἐρεύνης εἰς τὰς μεταγενεστεράς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου συνάγεται ὅτι ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου», ἣτις ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Εὐχολόγιον τοῦ 1545, ἀπετέλεσε τὸ *textus receptus*, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε δημοσιεύεται στεροτύπως εἰς ἀπάσας τὰς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου, τὰς γενομένας ἐν Βενετία, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τὰς γενομένας ἐν Ρώμῃ (1754, 1873) ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, πλὴν διαφορῶν ὡς πρὸς τὴν στίξιν καὶ ἀλλοιώσεών τινων εἰς τὸ κείμενον, αἵτινες ὀφείλονται εἴτε εἰς ἀβλεπτήματα, εἴτε εἰς πρωτοβουλίας τῶν κατὰ καιροὺς ἀναλαβόντων τὴν ἐπιμέλειαν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐκδόσεως.

Ἐκ τῶν ἐκδόσεων τούτων, τῶν γενομένων μετὰ τὸ ἔτος 1545, σημειοῦνται δώδεκα, αἱ μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικαί:

1. Βενετία 1562, «*παρὰ Χριστοφόρῳ τῷ Ζανέτῳ*»¹⁴. Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου» καταλαμβάνει τὸ κεφάλαιον λζ¹⁵. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ¹⁶.

2. Βενετία 1571, «*ἐν οἰκίᾳ κυρίου Ἰππολύτου τοῦ Βαλέριδος, ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῦ καὶ τοῦ κυρίου Λουκᾶ τοῦ Σουγδουρι¹⁷ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, πόνῳ δὲ καὶ δεξιότητι καὶ ἐπιμελείᾳ πολλῇ διορθωθὲν καὶ ἀκριβῶς συντεθὲν παρὰ τοῦ ἐν Ἱερεῦσι κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ναθαναήλου*»^{18,19}. Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου» εἰς τὰ φύλλα ρμζ

13. Δὲν ὑφίσταται πλήρης κατάλογος τῶν ἄχρι τοῦδε γενομένων ἐκδόσεων τοῦ Μ. Εὐχολογίου. Ὁ Θωμᾶς Παπαδόπουλος ἀριθμεῖ ἑβδομήκοντα πέντε ἐκδόσεις, γενομένας κατὰ τὰ ἔτη 1526-1800 (*Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία*, Πραγματεία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 48, τόμος 1ος, Ἀθῆναι 1984, σελ. 162-167, ἀριθμ. 2168-2242).

14. Τρ. Σκλαβενίτη, «Προσθήκαι εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν» (1536-1799), ἐν *Θησαυρίσματα* 14 (1977) 133-137 (ἀριθμ. 4).

15. Εἰς κεφάλαια, οὐχὶ δὲ εἰς σελίδας ἢ φύλλα, παραπέμπει καὶ ὁ προτασσόμενος πῖναξ τῶν περιεχομένων: «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου», κεφάλαιον λζ.

16. Ἡ μνεῖα ἐνὸς μόνον ἀντιτύπου δὲν σημαίνει τὴν μὴ ὑπαρξιν καὶ ἄλλων, ἐν ἄλλαις βιβλιοθήκαις.

17. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Λουκάς Σουγδουρῆς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐκδότης ἐν Βενετία (1570-1591)», ἐν *Ἡπειρωτικῇ Ἑστία* 18 (1969) 1-14.

18. Ἰωάννης Ναθαναήλ, Βιβλιογραφία: Paul Canard, «La carrière ecclésiastique de Jean Nathanael, chapelain de la communauté grecque de Venise (XVIe siècle)», ἐν *La chiesa greca in Italia dall' VIII al XVI secolo*, τόμος 2ος, Padova 1972, σελ. 793-824. Εὐτυχίως Λιάτα, «Ἱερεῖς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπὸ 1412-1558 (κατάλογος καὶ ἔγγραφα)», ἐν *Θησαυρίσματα* 13 (1976) 102.

19. Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique (15ος καὶ 16ος αἰών)*, τόμος 4ος, Paris 1906, σελ. 170-171 (ἀριθμ. 680). Ὁ Θωμᾶς Παπαδόπουλος (*Ἑλληνικὴ*

(β) - ρμθ' (α). 'Αντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Pontificio Istituto Orientale, ἐν Ρώμῃ.

3. Βενετία 1585, «ἐκ τῶν τύπων Κουνάδου»²⁰. 'Η «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» εἰς τὰ φύλλα ρξα' (β) - ρξγ' (α). 'Αντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ 'Ελληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης.

4. Βενετία 1622, «τυπωθὲν παρ' 'Αντωνίου τοῦ Πινέλλου»²¹, ἀναλώμασι τοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Νικηφόρου τοῦ Πασχαλέως»²². 'Η «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» εἰς τὰ φύλλα ρμε' (β) - ρμζ' (α). 'Αντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ.

5. Βενετία 1638, «τυπωθὲν μὲν παρὰ 'Ιωάννη Πέτρῳ τῷ Πινέλλῳ, ἀναλώμασι τοῖς αὐτοῦ, ἐπιμελῶς δὲ διορθωθὲν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Θεοφυλάκτου τοῦ Τζανφουρνάρου»²³. 'Η «ἀκολουθία

Βιβλιογραφία, τόμος 1ος, 'Αθήνα 1984, σελ. 163) σημειοῖ δύο ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου κατὰ τὸ ἔτος 1571 ἐν Βενετίᾳ (ἀριθμ. 2180-2181), ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ ('Αθήνα 1986, σελ. 76, ἀριθμ. 246) δέχεται ὀρθῶς ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως.

20. Ὁ 'Ανδρέας Κουνάδης ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1523, αἱ ἐκδόσεις ὅμως ἑλληνικῶν βιβλίων συνεχίζονται μὲ τὴν μνεῖαν «ἐκ τῶν τύπων Κουνάδου» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Damiano di Santa Maria. Βιβλιογραφία: Enrico Follieri, «Su alcuni libri greci stampati a Venezia nella prima metà del cinquecento», ἐν *Contributi alla storia del libro italiano. Miscellanea in onore di Lamberto Donati* (Biblioteca di Bibliografia Italiana LVII), Firenze 1969, σελ. 119-164 (ἰδίᾳ σελ. 153-164). Αἰ. Κουμαριανοῦ - Λ. Δροῦλια - E. Layton, *Τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον 1476-1839*, 'Αθήνα 1986, σελ. 90, 286-287.

21. Ὑφίσταται καὶ ἄλλη προγενεστέρα ἐκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου «παρ' 'Αντωνίου τοῦ Πινέλλου», ἐπιμελεῖα, «τοῦ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Νικηφόρου τοῦ Πασχαλέως», γενομένη κατὰ τὸ ἔτος 1619 ἐπίσης ἐν Βενετίᾳ.

22. Νικηφόρος Πασχαλεύς, λόγιος ἱερομόναχος τοῦ ἰζ' αἰῶνος, ἐκ Κερκύρας. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Θεοφάνους Ξενακίου (1617-1632). Συνέγραψεν «ἐγχειρίδιον μεθοδικὸν» «περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας» (Βενετία 1622). Ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως λειτουργικῶν βιβλίων. Εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Μ. Ὁρολογίου, κατὰ τὸ ἔτος 1635, ἐν Βενετίᾳ, ἐπιμελεῖα τοῦ ἱερομονάχου Θεοφυλάκτου Τζανφουρνάρου (καὶ εἰς ἄλλας μεταγενεστέρας ἐκδόσεις τοῦ Μ. Ὁρολογίου), προσετέθη «συνταγματίων» «περὶ τῶν νηστειῶν τοῦ ὄλου ἑνιαυτοῦ εἰς κοινὴν γλῶσσαν μετενεχθὲν παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Νικηφόρου τοῦ Πασχαλέως». Βιβλιογραφία: Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique (17ος αἰών)*, τόμος 1ος, Paris 1894, σελ. 143-144 (ἀριθμ. 105)· σελ. 156-158 (ἀριθμ. 118)· σελ. 171 (ἀριθμ. 120)· σελ. 26-327 (ἀριθμ. 237), *MME* 19, 775. S. Salaville - E. Dallegio, *Karamanlidika*, τόμος 1ος, 'Αθήνα 1958, σελ. 89-90.

23. Θεοφύλακτος Τζανφουρνάρης, λόγιος ἱερομόναχος τοῦ ἰζ' αἰῶνος. Ἱερεὺς ἐν Βενετίᾳ. Ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως λειτουργικῶν βιβλίων. Βιβλιογραφία: Ἰωάννου Βελούδου, *Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ*, Βενετία 1893², σελ. 123.

τοῦ ἁγίου Μύρου» εἰς τὰ φύλλα ρμε´ (β) - ρμζ´ (α). Ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ.

Τὸ Εὐχολόγιον τοῦ 1638 ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Εὐχολογίου τοῦ Γκόαρ, κατὰ τὸ ἔτος 1647, ἐν Παρισίοις²⁴. Ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τοῦ Γκόαρ ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» καταλαμβάνει τὰς σελίδας 628-647. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει²⁵ τὰς σελίδας 501-517.

6. Βενετία 1705, «*παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ*». Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσι 260-263. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Pontificio Istituto Orientale, ἐν Ρώμῃ.

7. Ρώμη 1754. Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως ταύτης σημειοῦνται τὰ ἀκόλουθα: «Ἐτι γε γινῶναι δεῖ, ὅτι κᾶν οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀρχιερεῖς κατὰ τὸ σῆνηθες πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου χρίσματος ἀπεργασίαν πλείοσι χρῶνται ἀρώμασιν, ὅμως ἢ τοῦ μυστηρίου ἀναγκαῖα ὕλη ἔλαιον καὶ βάλσαμον εἰσὶν οἷσπερ ὀρθῶς κατὰ τὸ παλαιὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἔθος ἕτερα ἀρωμάτων εἶδη ἀναμιγνύονται, εἰ πάρεστι κατὰ τὴν ἐπίταξιν, ἀλλ´ εἴ τινα αὐτῶν ἐλλείπει (ἐλαίου καὶ βαλσάμου παρόντων)²⁶, ὡς μὴ ἀναγκαῖα ὄντα τῇ χρίσματος οὐσίᾳ, πάνυ ὀρθῶς τὸ ἱερὸν Μύρον ἐπιτελεῖται». Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσι 260-262²⁷. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Pontificio Istituto Orientale, ἐν Ρώμῃ.

8. Κωνσταντινούπολις 1803²⁸, «ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τυπογραφείῳ»²⁹. Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου»

Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique (17ος αἰών)*, τόμος 2ος, Paris 1894, σελ. 32-34 (ἀριθμ. 384)· σελ. 353-355 (ἀριθμ. 546). Θ.Η.Ε. 5, 1191 (Τ. Γριτσόπουλος).

24. Γκόαρ, *Εὐχολόγιον*, ἐν τῷ «προοιμίῳ».

25. Γκόαρ, *Εὐχολόγιον*, πρώτη ἐκδοσις, Παρίσιοι 1647. Δευτέρα ἐκδοσις, Βενετία 1730.

26. Ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς γνωστόν, τὸ ἅγιον Μύρον παρασκευάζεται ἐκ δύο συστατικῶν, τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ βαλσάμου. DDC 3, 700-707 (Paul Bayard). DDC 4, 123 (E. Herman).

27. Πρὸβλ. Stefano Parenti, «La preghiera della Cattedra nelle edizioni romane dell' Euchologio greco (1754/1873)», ἐν *Oriente Cristiano*, ἔτος 28, ἀριθμ. 3-4, σελ. 49-50.

28. Ὑπὸ τινων σημειοῦται λελανθασμένως καὶ ἕτερα ἐκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1799, τοιαύτη ὅμως ἐκδοσις δὲν ὑφίσταται. Ἴδε, σχετικῶς, Παῦλου Μενεβέρισσογλου, «Ἀνύπαρκτος ἐκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου», ἐν *Επιστημονικῇ Παρουσίᾳ Ἑστίας Θεολόγων Χάλκης*, τόμος 3ος, Ἀθῆναι 1994, σελ. 551-560.

29. Μανουὴλ Γεδεών, «Πατριαρχικῆ μέριμνα περὶ ἐκδόσεως βιβλίων λειτουργικῶν», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 30-31 (1910) 40, 42-44.

ἐν σελίσι 116-118. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Ἱερῶ Μητροπόλει Σουηδίας, Στοκχόλμη.

Καίτοι ἐν τῇ προμετωπίδι τῆς ἐκδόσεως σημειοῦται ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ἐξετέθησαν «εὐρύθμως καὶ κρείττονί τινι τάξει ἢ ἐν τοῖς προεκδοθεῖσιν Εὐχολογίοις» καὶ ὅτι ἐτυπώθη τοῦτο «πολλῶν τε σφαλμάτων ἐκκαθαρθέν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν», ἐν τούτοις οὐδεμία ἐπηρεχθή τροπὴ ἢ συμπλήρωσις εἰς τὴν ἑλλιπῆ «ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Μύρου». Ἡ μόνη ἐν προκειμένῳ ἀλλαγὴ, ἐν τῇ πατριαρχικῇ ταύτῃ ἐκδόσει, ὑπῆρξεν ἢ προσθήκη (σελ. 118) παραπομπῆς τινος εἰς Συμεῶν τὸν Θεσσαλονίκης. «Τὴν δὲ διάταξιν τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου Μύρου εὐρήσεις διεξοδικώτερον παρὰ τῷ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, κεφ. οα', οβ' καὶ ογ'»³⁰.

Ὁ Μανουὴλ Γεδεών, ὡς πρὸς τὴν «ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ τοῦ 1803, παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα: «Καὶ πάντα δὲ τὰ ἐν Βενετία τύποις ἐκδοθέντα, πάντα ἀνεξαίρετως, καίτοι ἀναγράφουσιν ἐπὶ τοῦ τίτλου ὅτι ἀνεκαθάρθησαν ἢ συνεπληρώθησαν ἢ διορθώθησαν, πάντα τὴν αὐτὴν διάταξιν φέρουσιν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διευθυντοῦ τῆς Μαρμανῆς Βιβλιοθήκης Ἰωάννου τοῦ Βελούδου ἐκδοθέν, καὶ τὰ μέχρι τῆς σημερον ἐκτυπούμενα. Ὁ δὲ ἀσυγχώρητον, τοῦτο ἐστίν, ὅτι τῷ 1803 ἐκδοθέντος ἐκ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ τυπογραφείου τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου, «πολλῶν σφαλμάτων ἐκκαθαρθέντος καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέντος», οἱ προστάται τῆς τυπογραφίας ... δύο σχεδὸν καὶ μόνους στίχους προσέθηκαν, τὴν παραπομπὴν εἰς τὰ κεφάλαια οα', οβ' καὶ ογ' τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ κατέλιπον ὡς ἦσαν ἐν τοῖς προγενεστέροις Εὐχολογίοις, εἰ καὶ ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ τίτλου «τὰ πάντα εὐρύθμως καὶ κρείττονί τινι τάξει ἢ ἐν τοῖς προεκδοθεῖσιν Εὐχολογίοις ἐκτεθέντα». Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο καὶ πᾶσαν ἀσάφειαν τῶν προτέρων Εὐχολογιῶν ἀλώβητον ἀφήκαν, μὴ θελήσαντες ἵνα διορθώσωσιν. Οὕτως ἀνεξήγητον ἀφήκαν καὶ τὴν ἐν τέλει τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Μύρου σημείωσιν περὶ Μύρου πιστικοῦ ἢ μυστικοῦ»³¹. Καὶ ἀλλαχοῦ: «Ἐν τοῖς ἐν Βενετία τύποις ἐκδιδομένοις Εὐχολογίοις ὁ αὐτὸς πάντοτε καὶ διαρκῶς ἀναγράφεται κατάλογος ἀρωμάτων καὶ βαλσάμων, κατ' ἀτυχίαν δέ, καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ τὸ

30. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κεφ. 71-73, PG 155, 237-248.

31. Μανουὴλ Γεδεών, *Περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου γνώσεις χρήσιμοι τοῖς πιστοῖς*, Κωνσταντινούπολις 1912, σελ. 32-33.

1803 ἐκδοθὲν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου *Εὐχολόγιον οὐδὲν πλέον λέγει*»³².

9. Βενετία 1850, «ἐξ ἀρίστων ἐκδόσεων καὶ παλαιῶν χειρογράφων διορθωθὲν καὶ ἐξακριβωθὲν, τυπογραφικῇ ἐπιτοασίᾳ Ἰωάννου³³ τε καὶ Σπυριδῶνος³⁴ τῶν ἀυταδέλφων Βελουδῶν»³⁵, ἔκδοσις πρώτη³⁶, «ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου», μετὰ προλεγομένων ὑπὸ Ἰωάννου Βελούδου, «πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς». Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσιν 151-154. Ἀντίτυπον ἐν

32. Μανουὴλ Γεδεών, *Περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου γνώσεις χρήσιμοι τοῖς πιστοῖς*, Κωνσταντινούπολις 1912, σελ. 22. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών κατὰ τὸ ἔτος 1910 σημειοῖ ὅτι «κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη φροντὶς ἐγένετο ἐκδόσεως τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἡμῶν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι ἱερατείας τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Ἰωακείμ, καὶ τὸ μὲν Ὁρολόγιον τὸ Μέγα ... ἐξετυπώθη πρὸ ἑνδεκα ἐτῶν ἐν τῷ πατριαρχικῷ τυπογραφεῖο ... ἐπιτροπεία δὲ τριμελὴς διώρθωσε μετὰ σύσκεψιν πολυχρόνιον καὶ τὸ Εὐχολόγιον» καὶ ὅτι «καὶ ἐν ἐκείνῳ (τῷ Μ. Ὁρολόγιῳ) καὶ ἐν τούτῳ (τῷ Μ. Εὐχολογίῳ) σπουδαία πρὸς ἀνακάθαρσιν καὶ διόρθωσιν ἐγένετο ἐργασία, ἧς μετέσχε» καὶ ὁ ἴδιος «ἐπιτελέσας τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν ἀρχαιότητα καθήκον» (Μανουὴλ Γεδεών, «Πατριαρχικὴ μέριμνα περὶ ἐκδόσεως βιβλίων λειτουργικῶν», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθεια* 30-31 (1910) 44). Πάντως ἡ σχεδιασθεῖσα αὕτη ἔκδοσις τοῦ Μ. Εὐχολογίου ἐν τέλει δὲν ἐγένετο.

33. Ἰωάννης Βελούδης, διευθυντῆς τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (1874-1887), γεννηθεὶς ἐν Βενετίᾳ τὸ 1811. Ἀπεβίωσε τὸ 1890. Βιβλιογραφία: Ν. Γ. Μοσχονᾶ, «Ἰωάννου Βελούδη δημοσιεύματα (1830-1893)», ἐν *Ὁ Ἐρασισητῆς* 9 (1971) 79-110. Γ. Πλουμίδη, «Ἰωάννης Βελούδης (1811-1890)», ἐν *Θησαυρίσματα* 7 (1970) 267-271.

34. Σπυριδῶν Βελούδης, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου, διευθυντῆς τοῦ τυπογραφείου «τοῦ ἁγίου Γεωργίου», ἐν Βενετίᾳ. Ἀπέθανε τὸ 1866. Βιβλιογραφία: Γ. Πλουμίδη, «Ἰωάννης Βελούδης (1811-1890)», ἐν *Θησαυρίσματα* 7 (1970) 269.

35. Ὁ Ἰωάννης Βελούδης ἐν τοῖς προλεγομένοις (σελ. γ') ἀναφέρει ὅτι πρὸς ἐξακριβῶσιν σφαλμάτων καὶ ἄλλων παραδρομῶν, παρατηρουμένων ἐν ταῖς προγενεστέρας ἐκδόσεσι τοῦ Μ. Εὐχολογίου, «ἠναγκάσθη τὰ διεφθαρμένα παραβαλεῖν πρὸς τὰ ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Μάρκου βιβλιοθήκῃ σωζόμενα χειρόγραφα, ἐξαίρετως δὲ πρὸς ἐπίσημον τοῦ Εὐχολογίου κώδικα τοῦ ἰδ' αἰῶνος», ἐν ὑποσημειώσει δὲ παρέχει τὰς ἐξῆς περὶ τοῦ χειρογράφου τούτου Εὐχολογίου πληροφορίας: «Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον Εὐχολόγιον ἦν ποτε κτῆμα τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Σπηλαίῳ μονῆς τῆς Ἁγίας Σπηλιότισσας, ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ σημειώσεως δῆλον. Ἔστι δὲ εἰς χάστιν σύγκειται δ' ἐκ φύλλων 394' τὸ δὲ σχῆμα εἰς ὄγδοον κομψῶς τε ἅμα καὶ εὐκρινῶς γεγραμμένον, φέρον δὲ καὶ γράμμασιν ἐρυθροῖς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὸ τυπικόν. Καὶ πῖνακα μὲν ἔχει ἐν ἀρχῇ ὑπερθεὶν δὲ τοῦ ὀγδοῦ φύλλου ὑπέτρα χειρὶ ἐπιγέγραπται Ἱερεμίῳ ἱερομονάχῳ τοῦ Καλαματιανοῦ». Πρόκειται περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 547 χειρογράφου τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, ἐν Βενετίᾳ. Βιβλιογραφία: Elpidius Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum, Codices graeci manuscripti*, τόμος 2ος (Indici e Cataloghi, Nuova Serie VI), Roma 1985, σελ. 443-448.

36. Ἐκδοσις δευτέρα, Βενετία 1854. Ἐκδοσις τρίτη, Βενετία 1863. Ἐκδοσις τετάρτη, Βενετία 1875.

τῆ Βασιλικῆ Βιβλιοθήκῃ (Kungliga Biblioteket) τῆς Στοκχόλμης.

10. Βενετία 1862, «*σπουδῆ καὶ ἐπιστασίᾳ Σπυρίδωνος ἱερομονάχου Ζερβοῦ*³⁷, ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου», «ἐκ τῆς ἐλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ "Φοίνικος"», ἔκδοσις δευτέρᾳ³⁸. Δύο ἀνατυπώσεις τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, κατὰ τὰ ἔτη 1970 καὶ 1980, ἐν Ἀθήναις. Ἀμφότεραι ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἀστήρ». Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσιν 156-160. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Γενναδεῖῳ Βιβλιοθήκῃ, ἐν Ἀθήναις.

11. Ρώμη 1873, «*ἐκ τῆς πολυγλώττου τυπογραφίας*». Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως σημειοῦνται περὶ ἁγίου Μύρου ἐπὶ λέξει τὰ αὐτά, ἅτινα σημειοῦνται καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1754 ἐν Ρώμῃ. Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσιν 325-327. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Pontificio Istituto Orientale, ἐν Ρώμῃ.

12. Ἀθήναι 1927, «*ἐπιμελείᾳ Νικολάου Παπαδόπουλου*³⁹ πρωτοπρεσβυτέρου», ἔκδοσις Μιχαὴλ Σαλιβέρου. Ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐν σελίσιν 115-117⁴⁰. Ἀντίτυπον ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις.

Δὲν εἶναι γνωστὸν, ἢ δὲν εἶναι δυνατὸν ὅπως λεχθῆ μετὰ βεβαιότητος, ἐκ ποίου χειρογράφου ἐλήφθη ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου», ἢ ἀνατυπωμένη εἰς τὰς ἀνωτέρω, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου. Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι ἡ «ἀκολουθία» αὕτη, πλὴν τοῦ ἐν τέλει σημειώματος, περιλαμβάνεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 292

37. Σπυρίδων Ζερβός, λόγιος ἱερομόναχος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐκ Κερκύρας. Ἀπέθανε τὸ 1872. Σῶζεται «λόγος ἐπικήδειος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τοῦ ἐλλογίμου ἱεροδιδασκάλου Σπυρίδωνος Κομποθέκρα ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ αἰδεσιμωπάτου ἱερομονάχου Σπυρίδωνος Ζερβοῦ, ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρῶνις μητροπόλεως Κερκύρας καὶ ἐφημερίου τοῦ ἀνωγειμένου ἱεροῦ ναοῦ, τῇ 12 Νοεμβρίου 1872», Βενετία 1872. Βιβλιογραφία: Émile Legrand - Hubert Pernot, *Bibliographie Ioniennne*, τόμος 2ος, Paris 1910, σελ. 455 (ἀριθμ. 1962) σελ. 570 (ἀριθμ. 2663) σελ. 598 (ἀριθμ. 2839). Μ. Μανούσακα, «Βιβλιογραφία τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Βενετίας», ἐν *Θησαυρίσματα* 10 (1973) 39-40 (ἀριθμ. 110). Ἡ *Bibliographie Ioniennne* τῶν Legrand - Pernot ἀγνοεῖ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου, τὰς γενομένας ἐπιμελείᾳ τοῦ ἱερομονάχου Σπυρίδωνος Ζερβοῦ.

38. Ἡ πρώτη ἔκδοσις: Βενετία 1851.

39. Νικόλαος Παπαδόπουλος (1891-1983), πρωτοπρεσβύτερος, κληρικός ἐν Ἀθήναις, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἔκδοσιν λειτουργικῶν βιβλίων καὶ ἀκολουθιῶν. Βιβλιογραφία: *ΘΗΕ* 9, 1194. *Ἐκκλησία* 60 (1983) 274-275.

40. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Εὐχολογίου τούτου (Ἀθήναι, ἄ. χρ.), σελ. 123-125.

χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης⁴¹, τοῦ ἔτους 1306, καὶ ὅτι αὕτη, κατὰ συνέπειαν, ὑφίστατο διατετυπωμένη ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰγ' αἰῶνος, ἀντιγραφείσα κατὰ τὸ ἔτος 1306 ἐν Κρήτῃ, διὰ χειρὸς Μιχαὴλ Λουλλούδη⁴², «τοῦ εὐτελοῦς ἀναγνώστου καὶ αἰχμαλώτου».

Κατωτέρω δημοσιεύεται ἡ «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου» ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μ. Εὐχολογίου κατὰ τὸ ἔτος 1545 ἐν Βενετίᾳ, γινομένης συγκρίσεως καὶ ἀντιπαραβολῆς:

α. Μετὰ τῆς ἀντιστοίχου «ἀκολουθίας» ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 292 χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (= Μαρκ. 292), καὶ

β. Μετὰ τῆς ἀντιστοίχου «ἀκολουθίας» εἰς ἄλλας δώδεκα (μετὰ τὸ ἔτος 1545) ἐκδόσεις (σημειωθείσας ἀνωτέρω) τοῦ ἐντύπου Μ. Εὐχολογίου. Ἐξ αὐτῶν αἱ ὀκτὼ ἐγένοντο ἐν Βενετίᾳ (1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1850, 1862), δύο ἐν Ρώμῃ (1754, 1873), μία ἐν Κωνσταντινουπόλει (1803) καὶ μία ἐν Ἀθήναις (1927).

41. Παύλου Μενεβίσογλου, «Ἡ "ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου" ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 292 χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης», ἐν *Θεολογία* 63 (1992) 385-399. Καὶ ἀνάτυπον. Ἐν τῷ ἀνατύπῳ, ἐκ τεχνικῆς ἀβλεψίας, γίνεται διάφορος σελιδαριθμῆσις, τῶν σελίδων ἀριθμουμένων εἰς 385-397. Εὐτυχῶς, οὐκ ὀλίγα παροράματα, παρεῖσθησαν, περιέργως, μετὰ τὴν διόρθωσιν τῶν δοκιμῶν, εἰς τὸ δημοσίευμα τῆς Θεολογίας, δὲν ὑφίστανται ἐν τῷ ἀνατύπῳ. Σημειοῦνται τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν παροραμάτων τούτων:

Σελ. 385 (τῆς Θεολογίας), ὑποσημ. 1, γραμμὴ 5, τὸ 209-522 διορθωτέον εἰς 209-222.

Σελ. 387, ὑποσημ. 13, γραμμὴ 4, τὸ 5168-5242 διορθωτέον εἰς 2168-2242.

Σελ. 389, ὑποσημ. 18, γραμμὴ 8, τὸ 351 διορθωτέον εἰς 321.

Σελ. 391, ὑποσημ. 25, γραμμὴ 8, τὸ 517 διορθωτέον εἰς 217.

Σελ. 391, ὑποσημ. 28, γραμμὴ 2, τὸ 510 διορθωτέον εἰς 210.

Σελ. 392, γραμμὴ 4, τὸ 319β-352α διορθωτέον εἰς 319β-322α.

Σελ. 392, γραμμὴ 5, τὸ 352α-352β διορθωτέον εἰς 322α-322β.

Σελ. 392, γραμμὴ 21, τὸ 319β-352β διορθωτέον εἰς 319β-322β.

Σελ. 392, ὑποσημ. 29, γραμμὴ 2, τὸ 1951-1924 διορθωτέον εἰς 1921-1924.

Σελ. 397, ὑποσημ. 80, γραμμὴ 21, τὸ 577-651 διορθωτέον εἰς 577-621.

42. Ὁ Μιχαὴλ Λουλλούδης κατήγετο ἐξ Ἐφέσου. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων (24 Ὀκτωβρίου 1304) μετέκρησεν εἰς Κρήτην. Τὸ ἔτος 1306 ἦτο ἀναγνώστης. Τὸ ἔτος 1313 ἱερέυς. Ἀπέκρησεν ἐπίσης τὸ ὄφριον τοῦ «πρωτοψάλτου τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας». Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ τυγχάνει ἄγνωστον. Βιβλιογραφία: Σπυρίδωνος Λάμπρου, «Μιχαὴλ Λουλλούδης ὁ Ἐφέσιος καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς Ἐφέσου», ἐν *Νέος Ἑλληνομνήμων* 1 (1904) 209-212. Alexander Turgyn, *Dated greek manuscripts of the thirteenth and fourteenth centuries in the libraries of Italy*, τόμος 1ος, Urbana - Chicago - London 1972, σελ. 105-109. Τοῦ αὐτοῦ, «Michael Lulludes (or Luludes), a scribe of the palaeologan era», ἐν *Rivista di Studi Bizantini e Neellenici* 10-11 (1973-1974) 3-15. E. Trapp, *Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, τεῦχος 6ον, Βιέννη 1983, σελ. 217.

Κατὰ τὴν σύγκρισιν δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἢ στίξεις, ποικίλλουσα εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις, οὔτε ἡ χρήσις κεφαλαίων ἢ μικρῶν γραμμάτων εἰς τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων.

Ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν αἱ διάφοροι ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου σημειοῦνται δι' ἀπλῆς μνείας τοῦ ἔτους ἐκδόσεως.

*Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου*⁴³.

*Τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ*⁴⁴, ἀντὶ τοῦ Χερουβικοῦ, λέγομεν⁴⁵ Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ, ἀρχομένων⁴⁶ τῶν ἁγίων μυστηρίων⁴⁷ ἀπὸ τῆς Προθέσεως ἐπὶ τὴν μέσῃν Τράπεζαν⁴⁸, βασιάζοντος τοῦ πρωτοϊερέως⁴⁹ τὸ Μύρον μετὰ τοῦ ἀλαβάστρου, κεκαλυμμένον μετὰ τοῦ δισκοκαλύμματος, ἐμπροσθεν τῶν ἁγίων μυστηρίων⁵⁰, καὶ ὀψικευομένου⁵¹ ὑπὸ τῶν διακόνων ἔνθεν ἀκείθεν, βασιάζοντων ῥιπίδια⁵² ζυγᾶς ἐπτά, προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ τῶν διακόνων⁵³ μετὰ λαμπάδων⁵⁴. Καὶ ὅτε ἔλθωσιν⁵⁵ ἐμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, τὰ μὲν δύο

43. Μαρκ. 292, ἄνευ ἐπιγραφῆς. 1545, 1562, 1571 «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου». 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου».

44. Μαρκ. 292 «Κατὰ τὴν Μεγάλῃν Πέμπτῃν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «Τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ».

45. Μαρκ. 292 «λέγομένου». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «λέγομεν».

46. Μαρκ. 292 «ἐρχομένων». 1545, 1562 «ἀρχομένων». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐρχομένων».

47. Μαρκ. 292 «τῶν Ἁγίων». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «τῶν ἁγίων μυστηρίων».

48. Μαρκ. 292 «ἐπὶ τὴν μέσῃν Τράπεζαν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐπὶ τὴν μέσῃν Τράπεζαν». 1754 «ἐπὶ μέσῃν Τράπεζαν».

49. Μαρκ. 292 «τοῦ πρωτοπαπᾶ». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873 «τοῦ πρωτοϊερέως». 1927 «τοῦ πρωθιερέως».

50. Μαρκ. 292 «τῶν Ἁγίων». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «τῶν ἁγίων μυστηρίων».

51. 1705 «ὀψικευομένου», ἀσφαλῶς ἐκ λάθους.

52. Ἐν Μαρκ. 292 εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις «ῥιπίδια», μὲ δύο π.

53. Μαρκ. 292 «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ τῶν ὑποδιακόνων». 1545, 1562 «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ τῶν διακόνων». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ καὶ τῶν διακόνων».

54. Μαρκ. 292 «μετὰ λαμπάδος». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «μετὰ λαμπάδων».

55. Μαρκ. 292 «ὅτε ἔλθωσιν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ ὅτε ἔλθωσιν».

οἰπίδια εἰσέρχονται κατὰ τὸ σὺνηθες⁵⁶· τὰ δὲ ἄλλα ζευκτὰ ἴστανται ἕως τῆς ἁγίας Τραπέζης ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν ἐνθεν κἀκεῖθεν. Ὁ δὲ πρωτοῖερεύς⁵⁷, κρατῶν τὸ Μύρον, ἐκδέχεται τὸν πατριάρχην πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν μετὰ τοῦ Μύρου. Καὶ ἐρχόμενος ὁ πατριάρχης, λαμβάνει ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀλάβαστρον καὶ τίθησιν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ἁγίας Τραπέζης, κάτωθεν τοῦ δευτέρου ποτηρίου· καὶ οὕτως εἰσέρχονται κατὰ τὸ λοιπὸν τὰ Ἁγία⁵⁸. Εἶθ' οὕτως ὁ ἐν τῷ ἄμβωνι διάκονος λέγει Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ. Μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν τὸν ἀρχιερέα Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι, Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη⁵⁹ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ὁ μὲν ἐν τῷ ἄμβωνι διάκονος ἴσταται σιγῶν· ὁ δὲ πατριάρχης ἀνέρχεται ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τραπέζης κρηπίδι⁶⁰ καὶ ἀποσκεπάζει τὸ ἅγιον Μύρον καὶ σφραγίζει αὐτὸ τρις, ἐπιλέγων μυστικῶς τὴν εὐχὴν ταύτην⁶¹.

Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ πατὴρ τῶν φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον δίδεται, παράσχου ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις χάριν, εἰς τὴν διακονίαν τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ζωοποιοῦ μυστηρίου, ὡς ἔδωκας Μωϋσεὶ τῷ πιστῷ σου θεράποντι καὶ τῷ δούλῳ σου Σαμουὴλ καὶ τοῖς ἁγίοις σου Ἀποστόλοις, καὶ κατάπεμψον⁶² τὸ πανάγιόν σου Πνεῦμα ἐπὶ τοῦτο τὸ Μύρον· ποιήσον αὐτό⁶³ χρῆσμα βασιλικόν, χρῆσμα πνευματικόν, ζωῆς φυλακτήριον, ἁγιαστικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, τὸ προοδεῦσαν μὲν ἐν νόμῳ, ἐκλαμψαν δὲ ἐν καινῇ διαθήκῃ· ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφῆται καὶ βασιλεῖς, δι' οὗ καὶ αὐτοὺς ἐχρίσας τοὺς ἁγίους σου

56. Μαρκ. 292 «κατὰ συνήθειαν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κατὰ τὸ σὺνηθες».

57. Μαρκ. 292 «ὁ δὲ πρωτοπαπᾶς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873 «ὁ δὲ πρωτοῖερεύς». 1927 «ὁ δὲ πρωθιερεύς».

58. Μαρκ. 292 «καὶ τὰ λοιπὰ Ἁγία». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κατὰ τὸ λοιπὸν τὰ Ἁγία».

59. Μαρκ. 292 «καὶ τὸ Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη».

60. Μαρκ. 292 «ἐν τῇ πρὸς τῆς ἁγίας Τραπέζης κρηπίδι». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τραπέζης κρηπίδι».

61. Μαρκ. 292 «τὴν εὐχὴν ταύτην». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1873 «τὴν εὐχὴν ταύτην». 1850, 1862, 1927 «τὴν ἐπομένην εὐχὴν».

62. Μαρκ. 292 «κατάπεμψον». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ κατάπεμψον».

63. Μαρκ. 292 «καὶ ποιήσον αὐτό». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ποιήσον αὐτό».

Ἀποστόλους καὶ πάντας⁶⁴ τοὺς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναγεννηθέντας ἕως τῆς σήμερον⁶⁵. Ναί, Δέσποτα Θεὲ Παντοκράτορ⁶⁶, ἀνάδειξον αὐτό, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ σου Πνεύματος, ἐνδύμα ἀφθαρσίας καὶ σφραγίδα τελειοποιόν, ἐντυποῦσαν τοῖς τὸ θεῖόν σου λουτρόν δεχομένοις τὴν θεϊάν σου ὀνομασίαν καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐνώπιόν σου γνωστούς⁶⁷, οἰκείους καὶ πολίτας⁶⁸, δούλους σου καὶ παιδίσκας⁶⁹, ἡγιασμένους ψυχῇ καὶ σώματι, ἀπηλλαγμένους πάσης κακίας καὶ πάσης ἁμαρτίας λελυτρωμένους, τῇ περιβολῇ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀχράντου σου δόξης, ἐπιγινώσκεισθαι⁷⁰ διὰ τῆς ἁγίας ταύτης σημειώσεως⁷¹ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων⁷² καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ὑπὸ πάσης ἐπουρανίου δυνάμεως, καὶ φοβεροὺς πᾶσιν ὑπάρχειν τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, ἵνα ὡσι λαὸς περιούσιος⁷³, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, ἐσφραγισμένοι⁷⁴ διὰ τοῦ ἀχράντου σου μυστηρίου

64. Μαρκ. 292 «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήται καὶ βασιλεῖς, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου Ἀποστόλους καὶ πάντας ...». 1545, 1562, 1571, 1754, 1873 «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήται καὶ βασιλεῖς, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου Ἀποστόλους καὶ πάντας ...». 1585 «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήτας καὶ πάντας ...». 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «ἐν ᾧ ἔχρισαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήτας καὶ πάντας ...».

65. Μαρκ. 292 «ἕως τῆς σήμερον». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «ἕως τῆς σήμερον». 1754, 1873 «ἕως σήμερον».

66. Μαρκ. 292 «Παντοκράτορ». 1545, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «Παντοκράτορ». 1562, 1571, 1585 «Παντοκράτωρ».

67. Μαρκ. 292 «ἐπιγνωστούς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «γνωστούς».

68. Μαρκ. 292 «οἰκείους σου καὶ πολίτας». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «οἰκείους καὶ πολίτας».

69. Μαρκ. 292 «δούλους σου καὶ παιδίσκας». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1873 «δούλους σου καὶ παιδίσκας». 1850, 1862, 1927 «δούλους σου καὶ παιδίσκας».

70. Μαρκ. 292 «ἐπιγινώσκεισθαι δέ». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «ἐπιγινώσκεισθαι». 1754, 1873 «ἐπιγινώσκεισθαι δέ».

71. Μαρκ. 292 «διὰ τῆς ἁγίας σου ταύτης σημειώσεως». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «διὰ τῆς ἁγίας ταύτης σημειώσεως». 1754, 1873 «διὰ τῆς ἁγίας σου ταύτης σημειώσεως».

72. Μαρκ. 292 «ὑπὸ ἁγίων ἀγγέλων». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων».

73. Μαρκ. 292 «ἵνα ὡσι σοὶ λαὸς περιούσιος». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἵνα ὡσι λαὸς περιούσιος».

74. Μαρκ. 292 «ἐσφραγισμένοι». 1545, 1562, 1571, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐσφραγισμένοι». 1585, 1622, 1638 «ἐσφραγισμένους».

τούτου⁷⁵, καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν⁷⁶, εἰς κατοικητήριον σου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι⁷⁷. Ὅτι ἅγιος εἶ⁷⁸ ὁ Θεὸς ἡμῶν⁷⁹ καὶ ἀγίοις ἐπαναπαύη⁸⁰ καὶ σοὶ⁸¹ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός· Ἀμήν⁸².

Εἶτα ὁ ἀρχιερεὺς⁸³· Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε⁸⁴.

Ἐπεύχεται ὁ πατριάρχης⁸⁵.

Σοὶ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων καὶ βασιλεῖ, τὸν αὐχένα τῆς καρδίας εὐχαριστοῦντες ἐκκλίναμεν, ἀνθ' ὧν ἀξίους ὄντας ἡμᾶς⁸⁶ διακόνους γενέσθαι τῶν θείων σου τούτων κατηξίωσας μυστηρίων, καὶ τὸν ἔλεον

75. Μαρκ. 292 «διὰ τοῦ ἀχράντου σου Μύρου τούτου». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «διὰ τοῦ ἀχράντου σου μυστηρίου τούτου». 1754, 1873 «διὰ τοῦ ἀχράντου σου Μύρου τούτου».

76. Μαρκ. 292 «καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». 1545, 1562, 1571, 1585 «καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». 1622, 1638, «καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». 1803 «καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν φέρουσιν». 1705, 1754, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν φέρουσιν».

77. 1754, 1873 προστίθεται «εἰς τοὺς αἰῶνας».

78. Ἐν Μαρκ. 292, πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως, «Ἐκφώνως».

79. Μαρκ. 292 «ὁ Θεός». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ὁ Θεὸς ἡμῶν».

80. Μαρκ. 292 «καὶ ἀγίοις ἐπαναπαύη». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «καὶ ἀγίοις ἐπαναπαύη». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ ἐν ἀγίοις ἐπαναπαύη».

81. Μαρκ. 292 «καὶ σοί». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

82. Μαρκ. 292 «Ὁ λαός· Ἀμήν». 1545, 1562 «Ὁ λαός· Ἀμήν». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 τὸ «ὁ λαός» παραλείπεται.

83. Μαρκ. 292 «ὁ ἀρχιερεὺς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «εἶτα ὁ ἀρχιερεὺς».

84. Μαρκ. 292 «Καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου λέγοντας Τὰς κεφαλὰς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1873 «Ὁ διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε». 1862, 1927 «Ὁ διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν».

85. Μαρκ. 292 «ἐπεύχεται ὁ ἀρχιερεὺς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1638 «ἐπεύχεται ὁ πατριάρχης». 1622, 1705, 1754, 1803, 1873 «ἔτι εὐχεται ὁ πατριάρχης». 1850, 1862, 1927 «καὶ ὁ πατριάρχης εὐχεται».

86. Μαρκ. 292 «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1873 «ἀνθ' ὧν ἀξίους ὄντας ἡμᾶς». 1803, 1850, 1862, 1927 «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς».

κηρύττομεν⁸⁷, ὃν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως⁸⁸ ἐξέχεας, δέξασθαι τὸν ἀγιασμὸν παρὰ σοῦ⁸⁹ ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς ἱκετεύομεν· διότι μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομα τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἐν ᾧ σύμπας ὁ κόσμος εὐωδιάζεται, ὅσος ὄρατος καὶ ὅσος ἀόρατος. Σὺ γὰρ προσκνητὸς⁹⁰ ὑπάρχεις καὶ δεδοξασμένος καὶ σοὶ τὴν δόξαν⁹¹ καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶτα σφαγίας καλύπτει αὐτό. Καὶ τότε προτραπείς ὁ ἐν τῷ ἄμβωνι διάκονος λέγει Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς καί⁹². Τὰ δὲ ῥηπίδια ἴστανται⁹³ μέχρι τοῦ Πληρωθῆτω. Ὅτε δὲ μέλλουσιν ἐξέρχεσθαι τὰ Ἅγια, ἰσταμένου τοῦ πρωτοϊερέως⁹⁴ ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, λαμβάνει ὁ πατριάρχης τὸ Μύρον, καὶ ἐπάγει καὶ δίδωσιν αὐτό⁹⁵ τῷ πρωτοπαπᾶ καὶ ἔκτοτε ἀποκινουῖσι καὶ τὰ ῥηπίδια,

87. Μαρκ. 292 «καὶ τὸν ἑλεόν σου κηρύττομεν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927 «καὶ τὸν ἑλεον κηρύττομεν». 1754, 1873 «καὶ τὸν ἑλεόν σου κηρύττομεν». Ἐν 1562 «ἔλαιον», ἀντὶ «ἔλεον», ἀσφαλῶς ἐκ λάθους.

88. Μαρκ. 292 «πλουσίως» 1545, 1562, 1571, 1585, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «πλουσίως». 1622, 1638 «πλουσίους».

89. Μαρκ. 292 «δέξασθαι παρὰ σοῦ τὸν ἀγιασμόν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «δέξασθαι τὸν ἀγιασμόν παρὰ σοῦ».

90. Ἐν Μαρκ. 292, πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως, «Ἐκφώνως».

91. Μαρκ. 292 «καὶ σοὶ τὴν δόξαν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, «καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». 1754, 1803, 1850, 1862, 1927 «καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1873 «καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ...».

92. Μαρκ. 292 «Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες». 1545, 1562 «Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς καί». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες».

93. Μαρκ. 292 «ἴστανται». 1545, 1562, 1571, 1585, 1927 «ἴστανται». 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873 «ἴσταται».

94. Μαρκ. 292 «τοῦ πρωτοπαπᾶ». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873 «τοῦ πρωτοϊερέως». 1927 «τοῦ πρωθιερέως».

95. Μαρκ. 292 «καὶ ὑπάγει καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτό». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ ἐπάγει καὶ δίδωσιν αὐτό». 1803 «καὶ ἐπάγει καὶ δίδωσιν αὐτῷ».

καὶ αἶρονται καὶ οἱ διάκονοι⁹⁶, καὶ ἀπάρχονται⁹⁷, καθὼς ἦλθον⁹⁸, μετὰ τῶν ῥιπιδίων. Καὶ ἐμβάλλεται παρὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τὸ ἐν τῷ ἀλαβαστρῷ Μύρον εἰς τὸ ἀγγεῖον, ἔνθα ἐνὶ τὸ νάρδον⁹⁹.

Ἡ δὲ ὕλη τοῦ Μύρου ἔχει οὕτως. Εἰς ματλαῖα ἐλαίου ἰβ' καὶ οἴνου ὄσα μέτρα ἰκανά εἰσιν ἐπὶ τὸ βράσσεσθαι¹⁰⁰ μετὰ τοῦ ἐλαίου, ὡς εἶναι¹⁰¹ ὑποκάτω τοῦ ἐλαίου τὸν οἶνον πάντοτε, καὶ μὴ ἐκκαίεσθαι τὸ ἔλαιον, κόρου¹⁰² λίτρας β', ξυλοβαλσάμου λίτρας γ', ἐχινάνθης¹⁰³ λίτρας β'¹⁰⁴, πέπερι¹⁰⁵ λίτρας ε', σμύρνης λίτρας δ', στείρακος¹⁰⁶ λίτραν α', πεπέρεως μακροῦ λίτρας β'¹⁰⁷, ξυλοκασίας¹⁰⁸ λίτρας γ', φύλλα ἰνδικοῦ λίτρας β'¹⁰⁹, καρποβαλσάμου λίτρας β', κυπέρεως λίτρας ε', μυ-

96. Μαρκ. 292 «αἶρονται καὶ οἱ δίσκοι». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «αἶρονται καὶ οἱ διάκονοι».

97. Μαρκ. 292 «καὶ ἀπέρχονται». 1545, 1562 «καὶ ἀπάρχονται». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καὶ ἀπέρχονται».

98. Μαρκ. 292 «καθὼς καὶ ἦλθον». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καθὼς ἦλθον».

99. Μαρκ. 292 «ἐνθα ἐνὶ τὸ νάρδον». 1545, 1562, 1571, 1585 «ἐνθα ἐνὶ τὸ νάρδιον». 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐνθα ἐνὶ τὸ νάρδιον».

100. Μαρκ. 292 «ἐπὶ τῷ βράσσεσθαι». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622 «ἐπὶ τὸ βράσσεσθαι». 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐπὶ τὸ βράζεσθαι».

101. Μαρκ. 292 «ὡς εἶναι». 1545, 1562, 1571, 1585 «ὡς εἶναι». 1622, 1638 «εἶναι». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ὥστε εἶναι».

102. Μαρκ. 292 «κόρου». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κόρου».

103. Μαρκ. 292 «εχινάνθης». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐχινάνθης».

104. Ἐν Μαρκ. 292, ἐπὶ πλέον, «μοσχοκάρυα λίτρας β'».

105. Μαρκ. 292 «πεπέρεως». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «πέπερι». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «πεπέρεως».

106. Μαρκ. 292 «στύρακος». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «στείρακος». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «στύρακος».

107. Μαρκ. 292 «πεπέρεως μακροῦ λίτρας ε'». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «πεπέρεως μακροῦ λίτρας β'».

108. Μαρκ. 292 «ξυλοκασίας». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «ξυλοκασίας». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ξυλοκασίας».

109. Μαρκ. 292 «φύλλα ἰνδικοῦ λίτρας β'». 1545, 1562 «φύλλα ἰνδικοῦ λίτρας β'». 1571, 1585, 1622, 1638 «φύλλα ἰνδικοῦ λίτρας γ'». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «φύλλου ἰνδικοῦ λίτρας γ'».

τζόκοκκα¹¹⁰ λίτρας γ', κελτικὸν¹¹¹ λίτραν α', κασίας¹¹² μελαίνης λίτρας β', καρυόφυλλα¹¹³ λίτρας γ', κάχρεον¹¹⁴ λίτρας β', κινάμων¹¹⁵ λίτρας ζ', ἀσσάρον¹¹⁶ λίτρας β', μάκαρος¹¹⁷ λίτραν α', τερεβίνθης¹¹⁸ λίτρας ζ', πετίτου λίτρας ζ', μυροβαλάνου λίτρας β', σαμψύχου λίτραν α', λαδά-
νου λίτρας ε'¹¹⁹, λιβάνου λίτρας ε', στάχου¹²⁰ λίτραν α', τζιντζιβέ-
ρεως¹²¹ λίτρας δ', ζουτομπά¹²² λίτρας β'. Βοτάνας ξενονικὰς ταύτας·
ἀκέρου λίτρας β'¹²³, ἐλενίου λίτρας β', ἀριστολογίας λίτραν α', ἴρεως
λίτραν α', βόχου λίτραν α'¹²⁴, ξυλαλόης λίτραν α'¹²⁵, βαλσαμελαίου,
ὅσον δίδωσιν ἡ εὐπορία· ἐν ᾧ καὶ μόσχου ἐξάγια β'¹²⁶.

110. Μαρκ. 292 «μτζόκοκα». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «μτζόκοκκα». 1705, 1754, 1873 «μτζόκοκκα». 1803 «μτζόκοκκα». 1850, 1862, 1927 «μτζόκοκκα».

111. Μαρκ. 292 «κελτικὸν». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «κελτικόν». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κελτικόν».

112. Μαρκ. 292 «κασίας». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «κασίας». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κασίας».

113. Μαρκ. 292 «καρυόφυλλα». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «καρυόφυλλα». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «καρυοφύλλων».

114. Μαρκ. 292 «κάχρεος». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «κάχρεον». 1705, 1754, 1873 «κάχρεων». 1803, 1850 «κάχρεων». 1862, 1927 «καγχρέων».

115. Μαρκ. 292 «κινάμων». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638 «κινάμων». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κινναμώνου».

116. Μαρκ. 292 «ἀσσάρου». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἀσσάρου».

117. Μαρκ. 292 «μάκαρος». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «μάκαρος».

118. Μαρκ. 292 «τερεβινθίνης». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «τερεβίνθης».

119. Ἐν Μαρκ. 292, ἐπὶ πλεόν, «μαστίχης λίτρας ε'».

120. Μαρκ. 292 «στάχους». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «στάχου».

121. Μαρκ. 292 «ζιγκιβέρεως» 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «τζιντζιβέρεως».

122. Μαρκ. 292 «ζουτομπά». 1545, 1562, 1571, 1585, 1638 «ζουτομπά». 1622, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ζουτομπά».

123. Μαρκ. 292 «βοτάνας ξενωνικὰς ταύτας· ἀκέρου λίτρας β'». 1545, 1585 «βοτάνας ξενονικὰς ταύτας· ἀκέρου λίτρας β'». 1562, 1571, 1622, 1638 «βοτάνας ξενονικὰς ταύτας· ἀκέρου λίτρας β'». 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «βοτάνης ξενονικῆς ταύτης ἀκέρου λίτρας β'».

124. Μαρκ. 292 «βόχου λίτρας ε'». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «βόχου λίτραν α'».

125. Μαρκ. 292 «ξυλαλόης λίτρας β'». 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ξυλαλόης λίτραν α'».

126. Τὸ κείμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 292 χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης περατοῦται ἐν τῷ σημείῳ τοῦτῳ.

Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ ἡμετέρου Μύρου.

Τὸ δὲ πιστικὸν μύρον, ὅπερ ὁ Μωϋσῆς πρῶτος, παρὰ Θεοῦ κελευσθεὶς, ἐποίησε διὰ τὴν τῶν ἀρχιερέων χρῆσιν καὶ τῶν ἱερέων, περὶ οὗ οἶμαι καὶ Δαβὶδ λέγει· ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς¹²⁷ τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρῶν· ὅπερ ἦν συντεθειμένον ἐξ εἰδῶν τεσσάρων, σμύρνης, ἄνθους κίναμώμου¹²⁸, εὐώδους ἰρεως, καλάμου εὐώδους καὶ ἐλαίου. Πιστικὸν δὲ εἴρηται ἢ μυστικόν, ὅτι ἐπὶ τούτῳ¹²⁹ ἀνθρώπου ἐπιστήμονας σοφοὺς ἔστησεν ἐργάζεσθαι αὐτό, καὶ μόνον ὁ Μωϋσῆς μυστικῶς τοῦτο διαταξάμενος. Τὸ δὲ ἀλάβαστρον ἀγγεῖον ὑέλιον¹³⁰ ἐστὶ, ἄνευ λαβῆς πεποιημένον τινός· ὃ δὴ βυκίον οὕτωςι λέγεται.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ ἀντιπαραβολῆς, τῆς γενομένης ἀνωτέρω, διαπιστοῦνται αἱ «διάφοροι γραφαί», ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 292 χειρόγραφον τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, καὶ αἱ ἀλλοιώσεις ἃς ὑπέστη τὸ κείμενον τῆς «ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Μύρου», ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου. Σημειοῦνται αἱ πλέον χαρακτηριστικαὶ ἐκ τῶν ἐν λόγῳ διαπιστώσεων.

1. Ἡ ἀκολουθία, εἰς τὰς πρῶτας ἐκδόσεις (1545, 1562, 1571) ἐπιγράφεται «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγάλου Μύρου», εἰς τὰς μεταγενεστέρας «ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μύρου», ἄνευ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ «μεγάλου».

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἁγίου Μύρου ὡς «μεγάλου» ἀπαντᾷ ἤδη ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Καλλίστου τὸ ἔτος 1355¹³¹ καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης († 1429)¹³².

2. Συμφώνως πρὸς τὸ Μαρκ. 292, κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην, εἰς τὴν

127. 1927 «ἐπὶ τῆς κεφαλῆς».

128. 1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705 «κίναμώμου». 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «κίναμώμου».

129. 1545, 1562, 1571, 1585 «ἐπὶ τούτῳ». 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927 «ἐπὶ τούτῳ».

130. 1545, 1562, 1850, 1862, 1927 «υέλιον». 1571, 1585, 1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1873 «υέλιον».

131. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἄγιον Μύρον ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ* (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 14), Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 139.

132. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κεφ. 43 *PG.* 155, 188· κεφ. 57 *PG.* 155, 205.

Μ. Εἰσοδον, ὁ πρωτοπαπᾶς, ὁ κρατῶν τὸ ἀλάβαστρον τοῦ ἁγίου Μύρου, «ὀψικεύεται»¹³³ ὑπὸ τῶν διακόνων «βασταζόντων ῥιπίδια», «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ τῶν ὑποδιακόνων μετὰ λαμπάδος», ἥτοι προηγείται ἐν πρόσωπον, ὁ «δομέστικος τῶν ὑποδιακόνων»¹³⁴, κρατῶν λαμπάδα. Εἰς τὰς πρώτας ἐκδόσεις (1545, 1562) ἡ ἐν λόγῳ διατύπωσις, ἀσφαλῶς ἐκ παραναγνώσεως ἢ ἀβλεψίας, μετατρέπεται εἰς «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ τῶν διακόνων μετὰ λαμπάδων», εἰς δὲ τὰς μεταγενεστέρας «προηγουμένου καὶ τοῦ δομεστικοῦ καὶ τῶν διακόνων μετὰ λαμπάδων». Οὕτω, ἀντὶ τοῦ προηγουμένου ἐνδὸς προσώπου, τοῦ «δομεστικοῦ τῶν ὑποδιακόνων», φέρονται προηγουμένοι ὁ «δομέστικος» καὶ οἱ «διάκονοι μετὰ λαμπάδων».

3. Ἐν Μαρκ. 292, εἰς τὰς πρώτας ἐκδόσεις (1545, 1562, 1571) καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τῆς Ρώμης (1754, 1873), ἐν τῇ καθαγιαστικῇ εὐχῇ «Κύριε τοῦ ἐλέους ...», διαλαμβάνεται ἡ φράσις «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήται καὶ βασιλεῖς, δι' οὓ καὶ αὐτὸς ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου Ἀποστόλους καὶ πάντας ...». Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως ἐκδόσεις (1622, 1638, 1705, 1803, 1850, 1862, 1927), ἡ ἐν λόγῳ φράσις ἀλλοιοῦται σοβαρῶς καὶ μετατρέπεται εἰς «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφῆτας καὶ πάντας ...». Ἡ ἐν λόγῳ ἀλλοίωσις τῆς καθαγιαστικῆς εὐχῆς ἐγένετο προφανῶς οὐχὶ ἐσκεμμένως καὶ ἐνσυνειδήτως, ἀλλὰ μάλλον ἐξ ἀμελείας καὶ ἀβλεψίας, συνάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1585, ἐν ἣ ἡ φράσις αὕτη εἶναι ἐλλιπῆς καὶ ἀσύντακτος («ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφῆτας καὶ πάντας ...»), ἀπόπειρα δὲ πρὸς ἀποκατάστασιν ταύτης ὠδήγησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν νέαν διατύπωσιν.

Ἡ διατύπωσις τοῦ Μαρκ. 292, τῶν πρώτων ἐκδόσεων (1545, 1562, 1571) καὶ τῶν δύο ἐκδόσεων τῆς Ρώμης (1754, 1873), «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφῆται καὶ βασιλεῖς, δι' οὓ καὶ αὐτὸς¹³⁵ ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου Ἀποστόλους καὶ πάντας ...»,

133. Πρβλ. λέξιν «ὀψικεύομενοι», ἣν ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐσημείωσεν, «ἐκ τοῦ Τυπικοῦ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς Ἐκκλησίας» (= χειρόγραφον Α 104 τῆς Δρέσδης), ὡς ἀσυνήθη λειτουργικὸν ὄρον (Μανουὴλ Γεδεδεών, «Ἐκλογαὶ ἐκ παλαιοῦ Τυπικοῦ», ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθεια 33 (1913) 223).

134. Ὁ «δομέστικος τῶν ὑποδιακόνων», ἐκκλησιαστικὸν ὄφφικιον. Πρβλ. Jean Darrouzès, *Recherches sur les ὄφφικια de l' ἐglise byzantine* (Archives de l' Orient Chrétien 11), Paris 1970, σελ. 47, 258, 545.

135. Εἰς τὰ χειρόγραφα Barb. gr. 336, Σινᾶ 959 καὶ Νεαπόλεως II C 21, ἀντὶ «αὐτὸς ἔχρισας», ἡ γραφὴ «αὐτοὺς ἔχρισας».

βεβαιούται καὶ ὑπὸ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, ἦτοι:

α. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ Barberinianus gr. 336¹³⁶, τοῦ ἡ' αἰῶνος. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχαιότερου χειρογράφου, περιλαμβάνοντος ἀκολουθίαν «ποιήσεως» τοῦ ἁγίου Μύρου (σελ. 251-260). Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, α) ἐκ τῆς «σκευῆς τοῦ νάρδου» (κατάλογος «εἰδῶν», ἐξ' ὧν παρασκευάζεται τὸ ἅγιον Μύρον), καὶ β) ἐκ τῆς διατάξεως καθαγιασμοῦ τοῦ ἁγίου Μύρου, «γινομένου τῇ Ἁγία Πέμπτη» «ὑπὸ μόνου ἐπισκόπου».

β. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς ἱεράς μονῆς τοῦ Σινᾶ ὑπ' ἀριθμ. 959 (Codex Sinaiticus gr. 959)¹³⁷, τοῦ ια' αἰῶνος, ἐνθα περιλαμβάνεται (φύλλα 120α-122β) «εὐχή, ἥγουν ποιήσις Μύρου, γινομένου τῇ Ἁγία Πέμπτη ὑπὸ μόνου τοῦ ἐπισκόπου».

γ. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου Βησσαρίωνος - Κρυπτοφέρου (Grottaferrata G.b.I = Γ.β.Ι.)¹³⁸, τοῦ ιβ' αἰῶνος, ἐνθα περιλαμβάνεται (φύλλα 70α-71α) «εὐχή ἐπὶ ποιήσει Μύρου γινομένη τῇ Μεγάλῃ Πέμπτη».

δ. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμ. 662¹³⁹, τοῦ ιβ' - ιδ' αἰῶνος, ἐνθα περιλαμβάνεται (φύλλα

136. Βιβλιογραφία: A. Strittmatter, «The "Barberinum S. Marci" of Jacques Goar (Barberinianus graecus 336)», ἐν *Ephemerides Liturgicae* 47 (1933) 329-367. A. Wilmart, «La bénédiction romaine du lait et du miel dans l' Euchologe Barberini», ἐν *Revue Bénédictine* 45 (1933) 10-19. Παναγιώτου Τρέμπελα, *Λειτουργικὸί τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς*, Ἀθήναι 1961, σελ. 325. Paul Canart - Vittorio Peri, *Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana (Studi e Testi 261)*, Città del Vaticano 1970, σελ. 143-144. André Jacob, «Les euchologes du fonds Barberini grec de la Bibliothéque Vaticane», ἐν *Didaskalia* 4 (1974) 154-157. Miguel Arranz, «Les sacrements de l' ancien Euchologe constantinopolitain», ἐν *Orientalia Christiana Periodica* 48 (1982) 295-300. Marco Buonocore, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1968-1980*, τόμος 1ος (Studi e Testi 318), Città del Vaticano 1986, σελ. 101-102. Γεωργίου Φίλια, «Τὸ βαρβερινὸν Εὐχολόγιον 336 (Codex Vaticanus Barberinianus graecus 336)», ἐν *Θεολογία* 61 (1990) 396-416. Massimo Ceresa, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1981-1985 (Studi e Testi 342)*, Città del Vaticano 1991, σελ. 25-27.

137. Ἁ. Δημητριάδου, *Εὐχολόγια*, Κίεβον 1901, σελ. 42-64 (ἀριθμ. 5), σελ. 59 ἢ «εὐχή ἥγουν ποιήσις Μύρου». Miguel Arranz, «Les sacrements de l' ancien Euchologe constantinopolitain», ἐν *Orientalia Christiana Periodica* 48 (1982) 305-309.

138. Antonio Rocchi, *Codices Cryptenses seu Abbatiae Cryptae Ferratae*, Tusculani 1883, σελ. 235-244. Miguel Arranz, «Les sacrements de l' ancien Euchologe constantinopolitain», ἐν *OCP* 48 (1982) 290-295, 314-316.

139. Ἰωάννου Σακκελίωνος - Ἀλκιβιάδου Σακκελίωνος, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι 1892, σελ.

95α-96β) «εὐχή ἐπὶ ποιήσει Μύρου γινομένη τῇ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ».

ε. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως Neapolitanus II C 21¹⁴⁰, τοῦ ιγ' αἰῶνος, ἔνθα περιλαμβάνεται (φύλλα 88β-90β) κατάλογος «εἰδῶν», ἐξ ὧν παρασκευάζεται τὸ ἅγιον Μύρον, καὶ «τάξις γινομένη ἐπὶ ποιήσει Μύρου».

ς. Τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ Barberinianus gr. 410¹⁴¹, τοῦ ιε' αἰῶνος, ἔνθα περιλαμβάνεται (φύλλα 151β-153α) «εὐχή ἐπὶ ποιήσει Μύρου, γινομένη τῇ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ».

Ἡ διατύπωσις «ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήται καὶ βασιλεῖς, δι' οὗ καὶ αὐτοὺς ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου Ἀποστόλους καὶ πάντας ...» μαρτυρεῖται ἐπίσης ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης¹⁴².

Ἀντιθέτως εἰς τὰς «διατάξεις-ἀκολουθίας» παρασκευῆς καὶ καθαιγιασμοῦ ἁγίου Μύρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1856, 1865, 1890¹⁴³) ἐπαναλαμβάνεται ἡ νεωτέρα διατύπωσις «ἐν ᾧ ἔχρισαν ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, προφήτας καὶ πάντας ...». Τὸ ἔτος 1912 ἐν τῇ λειτουργικῇ πράξει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἡ καθαιγιαστικὴ εὐχή «Κύριε τοῦ ἐλέους ...» ἀντικατεστάθη δι' ἄλλης εὐχῆς, τῆς εὐχῆς

123 (Εὐχολόγιον «κατὰ τὴν ιβ' ἑκατονταετηρίδα γεγραμμένον»). Miguel Arranz, «Les sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain», ἐν *OCP* 48 (1982) 316-321.

140. Salvatore Cyrillus, *Codices graeci manuscripti Regiae Bibliothecae Borbonicae descripti atque illustrati*, τόμος 1ος, Νεάπολις 1826, σελ. 266-268. Ginus Pierleoni, *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Nationalis Neapolitanae*, τόμος 1ος (Indici e Cataloghi, Nuova Serie VIII), Ρώμη 1962, σελ. 254-255 (ἀριθμ. 89). Miguel Arranz, «La consécration du saint myron», ἐν *Orientalia Christiana Periodica* 55 (1989) 332, ὑποσημ. 11.

141. Βιβλιογραφία: Paul Canart - Vittorio Peri, *Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana* (Studi e Testi 261), Città del Vaticano 1970, σελ. 149. André Jacob, «Les euchologes du fonds Barberini grec de la Bibliothèque Vaticane», ἐν *Didaskalia* 4 (1974) 177-181. Marco Buonocore, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1968-1980*, τόμος 1ος (Studi e Testi 318), Città del Vaticano 1986, σελ. 107. Massimo Ceresa, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1981-1985* (Studi e Testi 342), Città del Vaticano 1991, σελ. 28.

142. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κεφ. 71 *PG*. 155, 244.

143. *Διάταξις περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου*, Κωνσταντινούπολις 1890, σελ. 13. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 233.

«Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ὑψίστος ...»¹⁴⁴, ἥτις ἔχει συνηγοροῦσαν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἱστορικὴν μαρτυρίαν μόνον τοῦ λεγομένου Ἀλλατιανοῦ Εὐχολογίου (ἐκ Κύπρου, γραφέντος, κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος Γερμανοῦ, τὸ ἔτος 1576)¹⁴⁵.

4. Ἐν Μαρκ. 292 καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τῆς Ρώμης (1754, 1873), ἐν τῇ καθαγιαστικῇ εὐχῇ «*Κύριε τοῦ ἐλέους ...*», διαλαμβάνεται ἢ φράσις «*ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου Μύρου τούτου*». Εἰς τὰς λοιπὰς ἐκδόσεις, ἀντὶ «μύρου», «μυστηρίου»· «*ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου μυστηρίου τούτου*».

Ἡ γραφή «*ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου Μύρου τούτου*» βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, ἥτοι τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἑξ χειρογράφων εὐχολογίων (βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 336, Σινᾶ 959, Κρυπτοφέρρης Γ.β.Ι., Ἀθηνῶν 662, Νεαπόλεως II C 21 καὶ βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 410).

Ἡ γραφή «*ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου Μύρου τούτου*» μαρτυρεῖται ἐπίσης ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης¹⁴⁶.

Ἀντιθέτως εἰς τὰς «*διατάξεις-ἀκολουθίας*» τοῦ Οἴκουμενικοῦ

144. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 115.

145. Εὐχολόγιον Barberinianus gr. 390, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰ φύλλα 7α-13α «τάξις γινομένη εἰς τὸ ποιῆσαι καὶ κατασκευάσαι ἅγιον Μύρον». Βιβλιογραφία: Giovanni Mercati, «Un eucologio cipriò che si cercava», ἐν *Traditio* 7 (1949-1951) 223-232. Κ. Χατζηψάλτη, «Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας Κύπρου κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν», ἐν *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 22 (1958) 23-25. Τοῦ αὐτοῦ, «Ὁ Κύπριος Ἐπίσκοπος Ἀμαθοῦντος ἢ Λευκάρων Γερμανὸς (1572-1595);», ἐν *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 29 (1965) 63-69. Jean Darrouzès, «Autres manuscrits originaux de Chypre», ἐν *REB* 15 (1957) 159-160. Τοῦ αὐτοῦ, *Recherches sur les ὁφφύγια de l'Église byzantine* (Archives de l'Orient Chrétien 11), Paris 1970, σελ. 226-227, 283 (ὑποσημ. 2), 316. Τοῦ αὐτοῦ, «Textes synodaux chypriotes», ἐν *REB* 37 (1979) 5-122. Paul Canart - Vittorio Peri, *Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana (Studi e Testi 261)*, Città del Vaticano 1970, σελ. 148. Miguel Arranz, «Les archives de Dmitrievsky dans la bibliothèque d'État de Leningrad», ἐν *OCP* 40 (1974) 81. André Jacob, «Les euchologes du fonds Barberini grec de la Bibliothèque Vaticane», ἐν *Didaskalia* 4 (1974) 132, 133, 169-173. Marco Buonocore, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1968-1980*, τόμος 1ος (Studi e Testi 318), Città del Vaticano 1986, σελ. 106-107. Massimo Ceresa, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana, 1981-1985 (Studi e Testi 342)*, Città del Vaticano 1991, σελ. 28.

146. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κερ. 73 *PG*. 155, 244.

Πατριαρχείου (1856, 1865, 1890¹⁴⁷) επαναλαμβάνεται ή διατύπωσης τών εντύπων Μ. Εὐχολογίων (πλὴν τών δύο ἐκδόσεων τῆς Ρώμης) «ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου μυστηρίου τούτου».

5. Ἐν Μαρκ. 292 καὶ εἰς τὰς πρώτας ἐκδόσεις (1545, 1562, 1571, 1585), ἐν τῇ καθαγιαστικῇ εὐχῇ «*Κύριε τοῦ ἐλέους ...*», διαλαμβάνεται ή φράσις «*καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν*». Εἰς μεταγενεστεράς ὁμως ἐκδόσεις (1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927) ή ἐν λόγῳ φράσις ἀλλοιοῦται καὶ μετατρέπεται εἰς «*καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν φέρωσιν*»¹⁴⁸. Ἡ ἐν προκειμένῳ ἀλλαγὴ ἐγένετο πιθανῶς οὐχὶ ἐσκεμμένως, συνάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῶν ἐτῶν 1622, 1638, ἐν αἷς ή φράσις αὕτη εἶναι ἐλλιπῆς («*καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν*»), ἀπόπειρα δὲ πρὸς ἀποκατάστασιν ταύτης ὠδήγησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν νέαν διατύπωσιν.

Ἡ γραφὴ «*καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν*» βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, ἥτοι τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἕξ χειρογράφων εὐχολογίων (βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 336, Σινᾶ 959, Κρυπτοφέρρης Γ.β.Ι., Ἀθηνῶν 662, Νεαπόλεως II C 21 καὶ βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 410).

Ἡ γραφὴ «*καὶ ἔχοντες τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν*» μαρτυρεῖται ἐπίσης ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης¹⁴⁹.

Ἀντιθέτως εἰς τὰς «*διατάξεις-ἀκολουθίας*» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1856, 1865) επαναλαμβάνεται ή νεωτέρα διατύπωση «*καὶ τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν φέρωσιν*», εἰς δὲ τὴν διάταξιν τοῦ ἔτους 1890 ἐπιφέρονται ἀλλαγαὶ εἰς τὸ ἀντίστοιχον τμήμα τῆς εὐχῆς «*Κύριε τοῦ ἐλέους ...*», ὅπερ διατυποῦται ὡς ἀκολουθως: «*ἵνα ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ ἀχράντου σου μυστηρίου τούτου, ὡς λαὸς περιούσιος, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον· εἰς κατοικητήριον σοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι*»¹⁵⁰.

6. Ἐν Μαρκ. 292 καὶ εἰς τὰς νεωτέρας ἐκδόσεις (1803, 1850, 1862, 1927), ἐν τῇ δευτέρῃ εὐχῇ «*Σοὶ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων καὶ βασιλεῖ*

147. *Διάταξις περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου*, Κωνσταντινούπολις 1890, σελ. 13-14. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 233.

148. Ἐν τῇ ἐκδόσει Κωνσταντινουπόλεως (1803) «φέρουσιν».

149. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κεφ. 73 *PG.* 155, 244.

150. *Διάταξις περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου*, Κωνσταντινούπολις 1890, σελ. 13-14. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 233.

...»¹⁵¹, διαλαμβάνεται ἡ φράσις «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς». Εἰς τὰς πρώτας ὁμως ἐκδόσεις (1545, 1562, 1571, 1585, 1622, 1638, 1705) καὶ εἰς τὰς δύο τῆς Ρώμης (1754, 1873), ἡ ἐν λόγῳ φράσις διατυπύεται ἐν ἀντιστρόφῳ ἐννοίᾳ· «ἀνθ' ὧν ἀξίους ὄντας ἡμᾶς».

Ἡ γραφή «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς» βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, ἥτοι τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἐξ χειρογράφων εὐχολογίων (βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 336, Σινᾶ 959, Κρυπτοφέρρου Γ.β.Ι., Ἀθηνῶν 662, Νεαπόλεως II C 21 καὶ βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ 410).

Ἡ γραφή «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς» μαρτυρεῖται ἐπίσης ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης¹⁵².

Εἰς τὰς «διατάξεις-ἀκολουθίας» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῶν ἐτῶν 1856, 1865, 1890¹⁵³, ἡ γραφή «ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς». Εἰς τὰς «διατάξεις-ἀκολουθίας» τῶν ἐτῶν 1912¹⁵⁴, 1951¹⁵⁵, 1960¹⁵⁶, ἡ γραφή «ἀνθ' ὧν οὐκ ἀξίους ὄντας ἡμᾶς».

7. Ἐν Μαρκ. 292 «αἴρονται καὶ οἱ δίσκοι». Εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐκδόσεις «αἴρονται καὶ οἱ διάκονοι». Ἀσφαλῶς ὀρθὴ ἡ γραφή τοῦ μαρκιανοῦ χειρογράφου «αἴρονται καὶ οἱ δίσκοι», δεδομένου ὅτι οἱ «αἰρόμενοι» δὲν εἶναι οἱ διάκονοι, ἀλλ' οἱ δίσκοι.

8. Ἐν Μαρκ. 292 καὶ εἰς τὰς πρώτας ἐκδόσεις (1545, 1562, 1571, 1585) «ἐνθα ἐνι τὸ νάρδον». Εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις (1622, 1638, 1705, 1754, 1803, 1850, 1862, 1873, 1927) «ἐνθα ἐνι τὸ νάρδιον». Ἐν τῷ βαρβερινῷ ἑλληνικῷ κώδικι 336 ἡ «σκυῆ τοῦ νάρδου».

Ἡ λέξις «νάρδιον» τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων τοῦ Μ. Εὐχολογίου

151. Κατὰ τὸ ἔτος 1989 ὁ Miguel Arranz προέβη εἰς κριτικὴν ἐκδοσὴν τῶν δύο εὐχῶν «Κύριε τοῦ ἐλέους ...» καὶ «Σοὶ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καὶ βασιλεῖ ...». Miguel Arranz, «La consécration du saint myron», ἐν *Orientalia Christiana Periodica* 55 (1989) 317-338.

152. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων», κεφ. 73 PG. 155, 248.

153. *Διάταξις περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου*, Κωνσταντινούπολις 1890, σελ. 14. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 233.

154. *Ἀκολουθία τῆς τοῦ ἁγίου Μύρου κατασκευῆς καὶ εὐλογίας*, Κωνσταντινούπολις 1912, σελ. 17. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 243.

155. Κώδιξ Διοικητικῶν Πρακτικῶν Ἱεράς Συνόδου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1951, σελ. 348.

156. *Ἀκολουθία τῆς τοῦ ἁγίου Μύρου κατασκευῆς καὶ εὐλογίας*, Κωνσταντινούπολις 1960, σελ. 17. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 254.

ἡ δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰ λεξικά¹⁵⁷ ἢ, ἐὰν ἀπαντᾷ, ἀναγράφεται μὲ μόνην παραπομπήν, ἀορίστως, εἰς τὸ Εὐχολόγιον¹⁵⁸ ἢ πλεόν συγκεκριμένως εἰς τὸ Εὐχολόγιον τοῦ Γκόαρ¹⁵⁹.

9. Ἐν Μαρκ. 292, ἐν «τῇ ὕλῃ τοῦ Μύρου», τὰ «εἶδη», ἐξ ὧν παρασκευάζεται τὸ ἅγιον Μύρον, ἀνέρχονται (μετὰ τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου) εἰς 40. Τὰ «εἶδη» ταῦτα, εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου, ἀνέρχονται εἰς 38, παραλειπομένων τῶν «μοσχοκαρύων» καὶ τῆς «μαστίχης» τοῦ μαρκιανοῦ χειρογράφου.

Ἄλλοι γνωστοὶ κατάλογοι «εἰδῶν» παρασκευῆς τοῦ ἁγίου Μύρου, πρὸ τοῦ ἔτους 1306 (χειρόγραφον Μαρκ. 292), εἶναι:

α. Ὁ κατάλογος τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ Barberinianus gr. 336, τοῦ ἡ' αἰῶνος. Περιλαμβάνει 13 «εἶδη» (μετὰ τοῦ ἐλαίου). Ἐδημοσιεύθη τὸ 1647 ὑπὸ τοῦ Γκόαρ¹⁶⁰.

β. Ὁ κατάλογος τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου Vaticanus gr. 1970 (Codex Rossanensis), τοῦ ιβ' αἰῶνος¹⁶¹. Περιλαμβάνει 20 «εἶδη» (μετὰ τοῦ ἐλαίου). Ἐδημοσιεύθη τὸ 1974 ὑπὸ τοῦ André Jacob¹⁶².

γ. Ὁ κατάλογος τοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως Neapolitanus II C 21, τοῦ ιγ' αἰῶνος. Περιλαμβάνει 15 «εἶδη» (μετὰ τοῦ ἐλαίου). Ὁ κατάλογος οὗτος παραμένει μέχρι τῆς σήμερον (1994) ἀνέκδοτος. Σημειοῦνται ἐνταῦθα προχειρῶς

157. *Λεξικὸν Σουΐδα*. Στεφάνου Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων*. Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικὸν ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ καθαρευούσης*. Δημητρίου Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*. Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ, *Λεξικὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημώδους γραμματείας (1100-1669)*. Ἰωάννου Σταματάκου, *Λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης*.

158. Lidell - Scott - Κωνσταντινίδου, *Μέγα λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*. E. A. Σοφοκλέους, *Greek lexicon of the roman and byzantine periods*.

159. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*. Ἐρρίκου Στεφάνου, *Θησαυρὸς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*. Ἀθανασίου Σακελλαρίου, *Λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*. G. W. H. Lampe, *A patristic greek lexicon*.

160. Γκόαρ, *Εὐχολόγιον*, Βενετία 1730², σελ. 509. Ἐξ ἀντιγραφῆς ἐκ τοῦ Γκόαρ: Παναγιώτου Τρεμπέλα, *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, τόμος 1ος, Ἀθήναι 1950, σελ. 386. Παύλου Μενεβίσογλου, *Τὸ ἅγιον Μύρον*, σελ. 33-34. Πρβλ. Miguel Arranz, «La consécration du saint myron», ἐν *OCP* 55 (1989) 332-335.

161. André Jacob, «Cinq feuillets du Codex Rossanensis (Vat. gr. 1970) retrouvés à Grottaferrata», ἐν *Le Muséon* 87 (1974) 45-57.

162. André Jacob, «Cinq feuillets du Codex Rossanensis (Vat. gr. 1970) retrouvés à Grottaferrata», ἐν *Le Muséon* 87 (1974) 52-53.

τὰ 15 ταῦτα «εἶδη»: (1) ἔλαιον, (2) κύπερις, (3) ἴρις, (4) ράσδον¹⁶³, (5) ἀσπάλαθον, (6) ἄμωνον, (7) ξυλοκαρεόφυλλα, (8) μυροβάλανον, (9) ξυλοβάλαμον, (10) κασσία, (11) σμύρνα, (12) βάλαμον καλόν, (13) ναρδόσταχυς, (14) ζυγέλαιον, (15) τερέβινθος.

Εἰς τοὺς τρεῖς ὡς ἄνω καταλόγους δὲν γίνεται μνεῖα οἴνου.

163. Ἐν τῷ χειρογράφῳ ἡ λέξις «ράσδον» οὐχὶ εὐανάγνωστος. Ἄλλη χεὶρ ἐν τῷ περιθωρίῳ ἐσημείωσε «νάρ», ἧτοι «νάρδον». Ἐν τούτοις πλέον πιθανὴ ἡ γραφὴ «ράσδον». Ἄλλωστε τὸ «ράσδον» ἀναγράφεται καὶ εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Barb. gr. 336, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, ἧτοι τέταρτον κατὰ σειρᾶν, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐλαίου, τῆς κυπέρεως καὶ τῆς ἴρεως. Ράσδον, κατὰ τὸν Γκάρ (Εὐχολόγιον, Βενετία 1730², σελ. 516, ἀριθμ. 3), λέξις ἀραβικῆ «ραζέν», σημαίνουσα τὸ «ἐλένιον». Κατὰ τὸν μοναχὸν Νεόφυτον Προδρομηγὸν (ιδ' αἰών), «τὸ ἐλένιον λέγεται καὶ ράσδον» (A. Delatte, «Glossaires de botanique», ἐν *Anecdota Atheniensia et alia*, τόμος 2ος, *Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l' Université de Liège*, ἀριθμ. 88, Liège 1939, σελ. 299). Ἐπίσης, ἐν τῷ βοτανολογικῷ λεξικῷ «τοῦ σοφωπάτου Γαληνοῦ» (ιδ' αἰών) σημειοῦται «ἐλένιον ἧτοι ράσδον» (A. Delatte, αὐτόθι, σελ. 388). Κατὰ ταῦτα, τὸ «ράσδον» ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «ἐλένιον» τοῦ καταλόγου τοῦ Μ. Εὐχολογίου.